

4. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: навч. посіб./ – К., 2002. – 270 с.
5. Рудницкая О. П. Формирование эстетических оценок у студентов педагогических вузов(на материале музыки):Дисс. канд. пед. наук. – Киев,1977. – 156 с.
6. Теплов Б. М. Психология музыкальных способностей. М. – Л.: Изд-во АПН РСФСР, 1947./ – 334 с.
7. Хозяинов Г. И. Педагогическое мастерство преподавателя: метод. пособ. /Геннадий Иванович Хозяинов. – М.: Высш. шк., 1988. – 168 с.
8. Фуллан Майкл. Сили змін: вимірювання глибини освітніх реформ. / Перек. з англ. Г. Шиян, Р. Шиян. – Львів: Літопис, 2000. – 269 с.

УДК 159.9238+159.9.072

Микола Головка
м. Київ

АКАДЕМІЧНА ОБДАРОВАНІСТЬ ТА ПРОБЛЕМА ЇЇ ДІАГНОСТИКИ В СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ

В статті аналізуються сучасні підходи до визначення академічної одареності учнів загальної школи. Досліджується структура академічної одареності та її основні показники. Обґрунтовується необхідність розробки методик діагностики академічної одареності як пріоритетного завдання психолого-педагогічної науки в галузі дитячої одареності.

Ключові слова: академічна одареність, індивідуальні особливості, діагностика одареності.

In the article the modern going is analysed near determination of academic gift of students of general school. The structure of academic gift and its basic indexes is probed . The necessity of development of methods of diagnostics of academic gift is grounded as foreground job of psychological and pedagogical science is in industry of child's gift.

Keywords: academic gift, individual features, diagnostics of gift.

Академічна обдарованість та її діагностика є однією з ключових проблем педагогіки та психології учнівської обдарованості. Точне визначення структурних компонентів академічної обдарованості та використання адекватних діагностичних методів і методик дають можливість вирішувати практичні питання, безпосередньо пов'язані з навчанням обдарованих дітей, правильного вибору освітніх програм для їх навчально-пізнавальної діяльності та всебічного розвитку.

Успішна діагностика академічної обдарованості є однією з основних умов успішності розвитку обдарованого учня, його навчальної та майбутньої професійної діяльності. Обдарована учнівська молодь, особливо старшокласники, при мінімальному педагогічному сприянні досягає значних успіхів у навчанні та подальшій діяльності, навіть за умови недостатньої ефективності освітніх програм та майстерності педагогічних працівників загальноосвітнього навчального закладу.

Тому результативна діагностика академічної обдарованості дає можливість здійснювати навчальні впливи та створювати освітнє середовище, в якому максимально розвиватимуться дослідницькі та творчі вміння учнів.

У свою чергу ефективна діагностика академічної обдарованості можлива за умови визначення її структури, основних показників, дидактичних умов реалізації в освітньому процесі ЗНЗ, уточнення категоріального апарату та аналізу методик діагностики академічної обдарованості учнів загальноосвітньої школи.

Важливість проблеми академічної обдарованості та її діагностики зумовила значну увагу до неї в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях. Так, у працях вітчизняних вчених досліджується структура академічної обдарованості. Одним із пріоритетних та перспективних напрямів є вивчення перфекціонізму як особистісного чинника академічної обдарованості [1]. Обґрунтовується доцільність всебічного аналізу особливостей особистісних та емоційних проблем академічно обдарованої молоді [3]. Академічна обдарованість є важливим об'єктом психолого-педагогічних досліджень у сучасній російській науці. Вчені вивчають проблеми діагностики академічної обдарованості як першочергового завдання психології дитячої обдарованості [5]. Цікавими у контексті вивчення академічної обдарованості учнівської молоді є зарубіжні дослідження, в яких обдарованість співвідноситься з розумовим розвитком дитини та розвитком її здібностей [4].

Актуальними для вітчизняної психолого-педагогічної науки є питання визначення структури та змісту академічної обдарованості старшокласників, зокрема, в умовах профільного навчання та їх підготовки до майбутньої навчальної і професійної діяльності, а також обґрунтування та розроблення методик її діагностики для вирішення практичних освітніх завдань.

У статті на основі порівняльного аналізу праць вітчизняних та зарубіжних учених уточнюються сучасні підходи до академічної обдарованості як наукової категорії та розроблюються методики її діагностики.

Традиційно одним з основних показників обдарованості в цілому та академічної, зокрема, вважається високий коефіцієнт інтелекту. Оскільки темп розумового розвитку у дітей шкільного віку різний, то логічно цю різницю в шкільних умовах співставляти зі здібностями дитини (кращі навчальні досягнення є проявом здібностей дитини: якщо дитина випереджає ровесників, то вона більш здібна, а якщо це випередження суттєве, то дитину вважають обдарованою). При такому підході до академічної обдарованості оцінка вікових можливостей інтелекту та індивідуальних розумових здібностей об'єднуються поняттям «розумовий вік». Діагностика академічної обдарованості

порівнює розумовий розвиток дитини з визнаною нормою для її віку, отриманою за результатами системних досліджень. На такій основі визначається «інтелектуальний коефіцієнт» (IQ) як відношення розумового віку до фактичного і в деякому наближенні вважається мірою обдарованості.

Дійсно, інтелектуальний коефіцієнт дає певні уявлення про рівень розумових можливостей дитини шкільного віку, а інтелектуальна обдарованість логічно має значний взаємообумовлений вплив на академічну обдарованість [4, с. 62].

Разом з цим, ототожнення академічної та інтелектуальної обдарованості недостатньо враховує цілісний характер обдарованості, який може проявлятися як узагальнена здатність до абстрактного мислення. Тому проблема обдарованості отримала подальший розвиток у більш широкому сенсі, ніж «інтелектуальна обдарованість» в концепції креативності (Дж. Гілфорд, Е. Торренс), за якою виокремлено інтелектуальну та творчу складові у структурі обдарованості. При цьому основними ознаками креативності є здатність до знаходження і постановки проблеми, здатність генерування великої кількості ідей, гнучкість або здатність до продукування різноманітних ідей, оригінальність або здатність відповідати на стимули нестандартно, здатність удосконалювати об'єкти, додавати деталі, здатність розв'язувати проблему, аналізувати та синтезувати.

Варто відмітити недостатнє розроблення проблеми академічної обдарованості на засадах діяльнісного підходу. Класифікація обдарованості, запропонована відомими вченими С. Рубінштейном та Б. Тепловим, що ґрунтується на критерії успішності діяльності, дала можливість перейти до предметної обдарованості, як визначеної щодо конкретного виду діяльності і її цілеспрямованості.

Аналіз сучасних психолого-педагогічних підходів до проблеми академічної обдарованості дає можливість зробити висновок про доцільність її дослідження у контексті співвідношення спадковості та середовища в детермінації розвитку здібностей; взаємозв'язку спеціальних і загальних здібностей; зв'язку між творчістю, інтелектом, простими пізнавальними здібностями; когнітивної складової інтелекту та її зв'язку із сенсорною чутливістю; методів діагностики здібностей, психічних властивостей індивідуальності та інтелекту, дидактичних умов їх реалізації. Це дає можливість розглядати складну структуру обдарованості та визначати потребу наукового обґрунтування виокремлення окремих складових, та, зокрема, академічної обдарованості, як наукової категорії.

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях академічну обдарованість розглядають як багатогранний феномен, інтегральну характеристику особистості, яка ґрунтується на складній поліфункціональній системі психологічних та психофізіологічних властивостей індивіда, а реалізується через успішну діяльність у певній галузі. Таким чином, виокремлення академічної обдарованості є доцільним з точки зору діяльнісного та інтегративного підходів у дослідженні структури та психолого-дидактичних умов реалізації обдарованості, її предметної спрямованості.

Одним із об'єктивних напрямів виявлення академічної обдарованості є конкретна діяльність. Оскільки домінуючим видом діяльності учнів ЗНЗ є навчально-пізнавальна діяльність, то важливим об'єктом психолого-педагогічних досліджень стає академічна обдарованість, що проявляється у навчальних досягненнях за сукупністю шкільних предметів.

Крім того, академічну обдарованість доцільно розглядати як один із видів спеціальної обдарованості, що поєднує категорію – інтелектуальна обдарованість (за видом інтелекту – математична, вербальна, просторова, невербальна обдарованість, наукова обдарованість, розумова діяльність розум та характеристики розуму, розумові вміння та операції, навчальність тощо). Адже академічна обдарованість як категорія проявляється не лише в успішності навчання, тобто, в академічних здібностях учня загальноосвітньої ЗНЗ, і визначається рівнем розвитку пізнавальних можливостей дитини, якостей когнітивної та особистісної сфери, здібностей, здатностей до навчання, навчальності [1].

Ці здібності та здатності, що визначають академічну обдарованість, передбачають високорозвинені вміння самостійно здобувати знання, інтерес до наукової літератури, критичне ставлення до серйозних джерел, точний і глибокий аналіз навчального матеріалу, стійкі інтереси, почуття гумору, підвищене почуття відповідальності, ретельне виконання зобов'язань, організованість та велика працездатність.

Інтелект є однією із важливих здібностей у структурі академічної обдарованості. Дослідження інтелекту пов'язують із прогнозуванням академічної успішності учнів ЗНЗ школи. Показники академічної успішності є важливими критеріями валідизації тестів інтелекту.

У сучасній психолого-педагогічній науці хоча й звертається увага на важливість інтелектуальних здібностей у структурі академічної обдарованості, активно досліджується питання відмінностей, що виокремлюють академічну та інтелектуальні обдарованості, які для даної освітньо-вікової групи є досить близькими.

Інтелектуальна та академічна обдарованість учня ЗНЗ близькі за такими показниками, як успішність у навчанні та пізнавальна потреба. Різниця виявляється в особливостях розумової самостійності.

Академічна обдарованість, як і інтелектуальна, передбачає високий рівень розвитку інтелекту та домінування особливих здібностей до навчання. Академічно обдаровані учні здатні блискуче засвоювати, тобто навчатися. У них рівень успішності не завжди співпадає з рівнем їх здібностей.

Отже, серед когнітивних чинників академічної обдарованості можна виділити як основні – інтелектуальні та креативні здібності. Якщо інтелект, як важлива складова в структурі академічної обдарованості, визначає і забезпечує застосування знань, то креативність, як загальна творча здібність, забезпечує перетворення знань.

За Л. Данилевич академічна обдарованість розглядається як вид інтелектуальної обдарованості, що проявляється в успішності та внеординарних досягненнях у навчанні,

високих показниках швидкості та легкості засвоєння великих обсягів знань з різних шкільних предметів.

Таким чином, академічно обдарованим дітям властиві різноманітні особистісні якості (особистісна креативність, інтерес до змісту діяльності, ставлення до себе, базові особистісні властивості). Сучасні підходи визначають прагнення дитини шкільного віку до досягнення високих результатів діяльності та перфекціонізму як досягнення довершеності важливими якостями академічно обдарованої особистості.

Одним із напрямів актуальних досліджень є дослідження впливу перфекціонізму на прояв академічної обдарованості. Особливо це актуально для вивчення проблеми академічної обдарованості учнів старшої профільної школи, в яких є, в цілому, сформованими потенційні особистісні чинники обдарованості. Такий підхід дає можливість виокремити таку особистісну якість академічно обдарованих старшокласників, як відкритість особистісної позиції – типу світогляду, який проявляється загальним позитивним відношенням до себе, світу, позаособистісною системою цінностей, безкорисливим інтересом до світу та інших людей, непрагматичним типом мотивації діяльності.

Відкрита особистісна позиція передбачає діяльнісну активність, свободу, духовність особистості та створює передумови для реалізації когнітивних та інших здібностей за рахунок інтересу до прояву явищ природи, позаособистісної спрямованості інтересів.

У академічно обдарованих учнів ЗНЗ сформовані способи самоорганізації навчальної діяльності, розвинені пізнавальні здібності (форми аналізу та узагальнення), наполегливість. Стійка залежність між показниками наполегливості та мотивом прагнення до успіху. Основними показниками академічної обдарованості з огляду на це можуть розглядатися:

- успішність у навчанні;
- рівень сформованості ключових компетенцій та навчальних компетентностей;
- нестандартні підходи у вирішенні навчально-пізнавальних завдань;
- притаманність різних стилів навчальної діяльності;
- високий рівень сформованості навичок перетворювальної діяльності;
- легкість, швидкість засвоєння нових знань та способів діяльності;
- швидкість відтворення знань та способів діяльності;
- глибина розуміння та відтворення знань;
- здібність до швидкого накопичення досвіду;
- самостійна пізнавальна активність;
- наполегливість;
- висока мотивація досягнення та прагнення до успіху;
- високий рівень емоційно-оціночного ставлення до суб'єктів освітнього середовища.

Основні показники академічної обдарованості є важливою складовою системи, що забезпечує діагностику обдарованості та створення відповідного освітньо-розвивального середовища.

На сьогодні виокремлюють два рівні діагностики обдарованості – теоретичний та методичний. Перший рівень передбачає визначення концепції обдарованості, зокрема акцентуації питання про критерії та показники обдарованості. Методичний рівень передбачає розроблення, згідно з прийнятою концепцією, самих діагностичних процедур, методик, які дають можливість ідентифікувати обдарованість [5, с. 185].

Тому розроблення питання ефективної діагностики академічної обдарованості залежить від сформованості наукового апарату у підході до визначення структури та змісту наукової категорії академічної обдарованості, а також підборі та створенні, проектуванні нових сучасних діагностичних методик.

З огляду на особливості функціонування сучасної освітньої системи, зокрема, ЗНЗ, актуалізується такий аспект проблеми діагностики академічної обдарованості, який виявляється в тому, що один учень ЗНЗ при використанні стандартних діагностичних методик може показувати різні результати, залежно від психолого-педагогічних умов. Такі неточності та розбіжності можуть визначатися неадекватністю наукової методології згідно з сформульованою концепцією академічної обдарованості або недосконалістю розроблених, згідно з нею, методик, зокрема, недостатньо надійних та валідних.

Для забезпечення об'єктивності діагностики академічної обдарованості доцільно її планувати та реалізовувати з урахуванням організаційно-педагогічних умов, у яких навчається та розвивається.

Одним із методів діагностики академічної обдарованості дитини може бути включення її впродовж року до спеціальної освітньої програми. Спостереження та систематичний моніторинг показників академічної обдарованості дадуть можливість сформулювати цілісні уявлення про розвиток творчого потенціалу учня.

У системі діагностичних методів можуть використовуватися як традиційні діагностичні засоби, наприклад, тестування інтелектуально-творчого потенціалу, так і методи, які дають можливість виявляти основні параметри навчально-пізнавальної діяльності учнів, зокрема, здібності, інтерес, стилі навчання.

Ефективна діагностика академічної обдарованості будується на таких принципах, як: комплексний характер оцінювання поведінки та навчально-пізнавальної діяльності учня; достатня тривалість ідентифікації основних показників академічної обдарованості; аналіз поведінки дитини в тих сферах навчально-пізнавальної діяльності, що відповідають його нахилам та інтересам; використання сучасних тренінгових, активних методів; оцінка академічної обдарованості експертами із значним досвідом діяльності; оцінка ознак обдарованості по відношенню до актуального рівня психічного розвитку учня з урахуванням зони найближчого розвитку, переважна опора на екологічно валідні методи психодіагностики [4].

Однією із розроблених методик діагностики обдарованості, що показує високу надійність та валідність і може ефективно використовуватися, є методика Є. Клімова [2].

Учні профільної школи потенційно визначилися з напрямками майбутньої навчальної та професійної діяльності. Тому цілком об'єктивно встановлювати відповідність між

пізнавальними інтересами старшокласників та змістом їх навчальної діяльності, досліджувати прояв таких залежностей у різних предметних сферах.

За методикою Є. Клімова у інтерпретації на структуру старшої профільності ЗНЗ можна виокремити п'ять видів об'єктних систем:

1. Людина – жива природа. Старшокласники, орієнтовані на таку систему, в майбутньому будуть організовувати навчальну та професійну діяльність у галузі природознавства, рослинного та тваринного світу, агрохімії, екології. До представників цього типу можна віднести старшокласників, що обрали для навчання хіміко-біологічний та агрохімічний профілі.

2. Людина – техніка і нежива природа. До цієї групи можна віднести випускників, які в майбутньому працюватимуть з технічними об'єктами (механіки, інженери, технологи). У профільному навчальному закладі цю групу можуть сформувати учні старших класів, які вибрали напрям та профіль навчальної діяльності «Технології».

3. Людина – людина. Для представників цієї групи домінантними інтересами є соціальні системи. Її можна співвіднести із суспільствознавчими профілями навчання у профільній старшій школі.

4. Людина – знакова система. Предметним проявом академічної обдарованості для учнів з особистісними характеристиками, притаманними представникам цієї системи, будуть успіхи в математиці, програмуванні, мові. У старшій профільній школі майбутні напрями професійної діяльності, що співвідносяться з цією системою, опановують учні, які навчаються у фізико-математичному, технологічному, філологічному профілях.

5. Людина – художній образ. Для представників цього типу значення мають явища, факти художнього відображення дійсності. Це майбутні художники, концертні виконавці, актори та артисти. У профільній школі для представників цієї системи функціонує художньо-естетичний профіль.

Дослідження пізнавальних інтересів та активності учнів старшої школи за відповідними вибраними групами дасть можливість виявити важливі показники академічної обдарованості. Це забезпечує можливість розглядати зміст академічної обдарованості учня старшої профільної школи відповідно до прояву інтересу до майбутньої професійної діяльності.

Однією з об'єктивних методик виявлення рівня академічної обдарованості учнів ЗНЗ може бути оцінка їх академічної успішності. Показник академічної успішності не є універсальним показником академічної обдарованості учнів, але офіційним показником рівня навчальних досягнень, як важливого її показника.

Для повноцінного оцінювання рівня академічної обдарованості аналіз академічної успішності доцільно доповнити експертною оцінкою вчителів-предметників та взаємооцінкою однокласників. Для цього можуть використовуватися різноманітні технології експертної оцінки психолого-педагогічних явищ та процесів.

Доцільним є застосування методу контрастних груп для порівняння учнів з різними рівнями академічної обдарованості.

Таким чином, важливими завданнями у вивченні та реалізації психолого-педагогічної проблеми діагностики академічної обдарованості учнів старшої школи є вдосконалення та практична апробація існуючих методик виявлення академічної обдарованості учнів. Наступним, не менш важливим завданням, буде розроблення та адаптування методів і методик математичної інтепретації виявлення рівнів академічної обдарованості з метою удосконалення навчально-виховного процесу в сучасному ЗНЗ та розвитку особистісних характеристик учня при запровадженні сучасних педагогічних технологій та активних методик розвивального навчання.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Данилевич Л. А. Перфекціонізм як особистісний чинник академічної обдарованості студентів: автореф. дис. канд. психол. наук : 19.00.01 / Данилевич Лариса Арсеніївна; ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти». — К., 2010. — 20 с.
2. Климов Е. А. Как выбирать профессию. / – М.: Просвещение, 1990. – 159 с.
- Корольов Д. К. Позитивне емоційно-оціночне ставлення до життя як умова прояву здібностей індивіда // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Серія: Соціологія. Психологія. Педагогіка. – 2010. – № 8. – С. 38–41.
3. Лейтес Н. С. Возрастная одаренность и индивидуальные различия. Избранные труды. 3-е издание, исправленное и дополненное. / – Москва-Воронеж, 2008. – С. 63–67.
4. Савенков А. И. Психология детской одаренности. Учебное пособие. / – М.: Госиздат, 2010. – 442 с.
5. Теплов Б. М. Способности и одаренность / Избр. Труды: в 2 т.- М.: Педагогіка, 1985. – Т. 1. – С. 45.

УДК 159.923.38:4

Марія Тадеєва

м. Рівне

ПРАКТИКА НАВЧАННЯ ЛІНГВІСТИЧНО ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ У КРАЇНАХ-ЧЛЕНАХ РАДИ ЄВРОПИ

В статтє рассматривается современное состояние образования лингвистически одаренных школьников в странах Совета Европы. Автор представляет историко-педагогический анализ современных тенденций исследования лингвистической одаренности школьников, характеризует основные формы идентификации лингвистически одаренных (олимпиады, конкурсы по иностранным языкам) в разных странах Европы.

Ключевые слова: лингвистическая одаренность, идентификация, олимпиада, конкурс.